

Yttrande från Europeiska ekonomiska och sociala kommittén om "Relationerna mellan generationerna"

(2005/C 157/28)

Den 29 januari 2004 beslutade Europeiska ekonomiska och sociala kommittén att i enlighet med artikel 29.2 i arbetsordningen utarbeta ett yttrande om "Relationerna mellan generationerna".

Sektionen för sysselsättning, sociala frågor och medborgarna, som svarat för kommitténs beredning av ärendet, antog sitt yttrande den 25 november 2004. Föredragande var **Jean-Michel Bloch-Lainé**.

Vid sin 413:e plenarsession den 15–16 december 2004 (sammanträdet den 16 december 2004) antog Europeiska ekonomiska och sociala kommittén följande yttrande med 143 röster för, 2 röster mot och 9 nedlagda röster:

1. Inledning

1.1 Relationerna mellan generationerna ⁽¹⁾ är utan tvekan en huvudfaktor för graden av sammanhållning i alla samhällen; däribland våra, och följaktligen i den geopolitiska helhet under utveckling som Europeiska unionen utgör.

1.2 Ett av de europeiska nationernas kännetecken är en åldrande befolkning. Detta är något som får stora följder för nationerna, som ställs inför komplexa utmaningar som de måste bedöma och hantera på ett så tydligt och föregripande sätt som möjligt. Det åligger nationerna att inom detta område fastställa och genomföra vad man skulle kunna kalla en "politik för livets olika åldrar" ⁽²⁾; det vill säga inte tillfälliga, fragmentariska, isolerade åtgärder, utan en global och systematisk helhetsstrategi med målet att långsiktigt främja samförståndet och solidariteten mellan de allt fler generationerna som lever sida vid sida och umgås.

1.3 Vid en granskning av den rådande situationen kan man dock konstatera att man oberoende av nationella skillnader och särdrag befinner sig ganska långt ifrån den önskvärda situationen. Europeiska ekonomiska och sociala kommittén anser att denna frågeställning är av yttersta vikt för Europas framtid och ämnar ge den en framträdande plats i sitt framtida arbete.

Därav föreliggande yttrande som går i denna riktning och som syftar till

— att erinra om ett antal iakttagelser och reflektioner (2),

— att ta upp vissa riktlinjer och rekommendationer (3).

2. Iakttagelser och reflexioner

2.1 Utan att peka ut någon skyldig kan man konstatera att våra länder och institutioner under de senaste femtio åren, vad gäller utformningen och genomförandet av politiken inom det

aktuella området, inte optimalt utnyttjat de verktyg och tekniker för förebyggande åtgärder som de haft till sitt förfogande och som utgjort en arsenal av aldrig tidigare skådat mått. Med andra ord har man inte agerat på lämpligaste sätt inom dessa olika handlingsområden.

2.1.1 När man faller ett sådant omdöme måste man dock akta sig för bland annat tre typer av överdrifter:

2.1.1.1 Den första består i att säga att resultatet var lätt att förutspå, vilket inte är korrekt: Den demografiska vetenskapen gör det visserligen möjligt att tack vare väl beprövade metoder göra upp kortsiktiga och långsiktiga prognoser, men man vet också att dessa uppskissade linjer kan komma att påverkas av tämligen slumpmässiga ekonomiska, sociologiska och politiska variabler. Det är exempelvis så att om födelsetalen, dödstalen och migrationsströmmarna påvisar inneboende förändringar så påverkas de också av externa faktorer, såsom ekonomisk tillväxt eller avmattning, social osäkerhet, utvecklingen av seder och bruk, den politiska miljön samt graden av framtidstro hos medborgarna. Dessutom upprättar experterna centrala hypoteser grundade på genomsnittsvärden med utgångspunkt i demografiska data. Men dessa genomsnittsvärden skiljer sig åt beroende på vilka experter som upprättar dem.

2.1.1.2 En annan överdrift består i att underskatta de program i upplysningssyfte som blivit gångbara samt de framgångar som nåtts sedan femtio år tillbaka vad gäller hälsa, social trygghet, solidaritet, utbildning, anläggningar och infrastruktur, regional planering, social dialog, föreningsliv osv.

2.1.1.3 En tredje överdrift skulle vara att förringa de innovativa och lovande framåtblickande åtgärder som fullbordats eller påbörjats av rådet, Europaparlamentet och kommissionen inom ett stort antal områden.

⁽¹⁾ Relationerna mellan generationerna beaktas här ur flera aspekter: bl.a. ekonomiska, sociala, kulturella och politiska.

⁽²⁾ Uttrycket är hämtat från en rapport (av Jean Billet) som lades fram 2004 vid Frankrikes ekonomiska och sociala råd.

2.1.2 Icke desto mindre har det sedan slutet av andra världskriget saknats klarsynthet och förutseende i hanteringen av vissa socialt farliga följder av att befolkningen i våra länder åldras. Detta demografiska fenomen är resultatet av mötet mellan två tendenser som man förutsett och uppmärksammat sedan ganska lång tid tillbaka: förlängningen av livslängden och nedgången i födelsetalen. Vilka skillnader eller nyanser som än funnits mellan olika konjunkturbedömares diagnoser är det ingen som har betvivlat detta ofrånkomliga faktum.

2.1.3 Man kan inte blunda för alla de underlåtenheter, försummelser och misstag som gjorts när man skulle prognostisera den aktuella, begränsande och bestående verklighet som allt oftare präglas av en samexistens inom unionens länder av tre, eller till och med fyra, generationer, och inte längre två.

2.1.4 Tyvärr råder det bristande anpassning på många områden. Nämnas kan till exempel följande:

— Finansieringen av pensionerna: I flera av våra medlemsländer är det minsta man kan säga att man har uppskjutit detta problem under alltför lång tid, att man tog itu med det sent när det redan hunnit bli "en het potatis", samt att det skett under konfliktfyllda omständigheter som hade kunnat undvikas.

— Allt fler åldergruppers uppgifter och medverkan i företag och förvaltning: Åtgärder för att minska personalstyrkan och driftskostnaderna har vidtagits utan att man brytt sig tillräckligt om bieffekterna och de skadliga effekterna på kort sikt.

— Fortbildning: Åtgärderna för att få äldre arbetstagare att stanna kvar längre i arbetslivet har alltför ofta varit försumbara.

— Stadsplanering, bostäder, placering av kommunala inrättningar och affärer: Vid planeringen i dessa frågor har man ofta glömt bort de yngstas, de äldstas och både kärnfamiljernas och de splittrade familjernas särskilda behov.

— Arvsfrågor: Lagstiftningen och skattelagstiftningen har i stort sett inte reviderats och anpassats i takt med den demografiska utvecklingen.

— Relationer mellan utbildningsväsendet och arbetslivet: På detta område har endast några få länder gjort framsteg, medan många fler ligger efter.

— Bevarande, uppskattning, utnyttjande och delgivning av erfarenhet: Tekniska framsteg, nya ledarskapsteorier och en viss ungdomskult har lett till att man inte tillräckligt uppmärksammat risken för ett slöseri med kunskaper, kompetens och erfarenhet.

— Kultur: En alltför beredvillig hyllning av nya kulturer (!), utan urskiljning av vad som är modeflugor och vad som är varaktiga innovativa framsteg, har lett till "minnesförlust", missaktning, rädsla och saknad och därmed en uppsplätning av generationerna.

2.1.5 Välfärdsindikatorernas relevans: EESK uppskattar det arbete som utförts av Samarbetskommittén för de sociala trygghetssystemen och dess underkommitté "Indikatorer" när det gäller att fastställa nya eller bearbeta tidigare indikatorer. Detta gör det i dag möjligt att för varje åldersgrupp diskutera en rad indikatorer avseende bl.a. fattigdomsriskerna. EESK framhåller att det är nödvändigt att man fortsätter detta arbete för att få fram ett komplett och vederhäftigt register med indikatorer som gör det möjligt att få en bättre bild av de olika åldersgruppernas villkor ur både kvantitativ och kvalitativ synpunkt.

3. Riktlinjer och rekommendationer

3.1 Varför har man de senaste decennierna alltför ofta förbi-sett de verkligt viktiga frågorna? Detta är ett viktigt och brett ämne för en sociologisk och politisk diskussion och skall inte behandlas ytligt i detta yttrande. Hur som helst är det EESK:s fasta övertygelse att vi är ett rådgivande organ som inte i samma grad som beslutsfattarna är underställda ögonblickliga påtryckningar och krav. Ledamöternas skiftande bakgrunder, vanan att arbeta fritt och varaktigt tillsammans, att sammanföra erfarenheter, kunskaper, information och problem, att förena intuition och analys, förmågan att föreslå metoder, förankringen och engagemanget i det som kallas deltagandedemokrati, alla sådana fördelar och tillgångar öppnar dörren till områden som kommittén både har möjlighet och en plikt att arbeta mer med. Ett av dessa områden är relationerna mellan generationerna.

3.1.1 När man ger sig in på ett så komplext område måste man vara försiktig och klarsynt.

3.1.1.1 EESK bör hålla sig till sina uppgifter och undvika att fastställa mål som inte är förenliga med kommitténs möjligheter eller tilldelade uppgifter.

(!) Med här och där bakomliggande kommersiella intressen.

3.1.1.2 Framsynthet skall inte förväxlas med planering eller framtidsforskning.

3.1.1.3 Högst seriösa forskare påtalar gärna att deras vetenskap inte är annat än en rad teorier, som avlöses av andra teorier. Ekonomi är ingen exakt vetenskap och samhällskunskap är det ännu mindre. Därför riskerar en samhällsekonomisk prognos att bli felaktig.

3.1.1.4 Bland de många arbetsområden som relationerna mellan generationerna omfattar, handlar vissa om kompensatoriska åtgärder, medan andra handlar om nyorientering och åter andra förutsätter en omfattande forskning och uppfinningsförmåga. Det är viktigt att identifiera och särskilja dessa områden och under alla omständigheter avhålla sig från riskabla och fåfänga utopiska tankegångar.

3.1.2 EESK har för avsikt att uppfylla sin roll och sina ambitioner på detta område och har beslutat sig för följande linje: närmast möjliga samarbete med EU-institutionerna rådet, parlamentet och kommissionen. Beslutet grundar sig på synpunkterna i punkt 2.1.1.3 och 3.1.2 ovan, på viljan att respektera de institutionella texterna både till anda och bokstav och slutligen på sunt förnuft.

3.1.2.1 Området relationerna mellan generationerna är mycket omfattande. Inledningsvis kan man inte göra något annat än en generell översikt här.

3.1.2.2 EESK har i detta första yttrande valt att förelägga EU-institutionerna en lista på diskussionsämnen som, om de accepteras, kan tas upp i former som senare skall fastställas i samarbete med institutionerna. Listan ser ut som följer, utan prioritetsordning:

- Omfattning, betydelse och gränser för familjernas ansvar och roll i framtidens samhälle: barn, vuxna, föräldrar, mor- och farföräldrar.
- Kvinnors tillträde till arbetsmarknaden och offentlig barnomsorg.
- Ensamhet och isolering i Europa: åldringar⁽¹⁾ och utsatta barn och ungdomar med missgynnad uppväxt.

⁽¹⁾ Jmf. bland annat EESK:s yttrande "Mot det 7:e ramprogrammet: för Forskningens behov inom området av demografiska förändringar – Livskvalitet för gamla samt tekniska behov" – föredragande: Renate Heinisch – CESE 1206/2004 från den 15 september 2004

— Generationskontrakt och solidaritet mellan generationerna: hur man socialt och politiskt kan finna goda lösningar för framtiden, som tar hänsyn både till nutidens krav och påtryckningar, men också till kommande generationer som har rättigheter men inte kan göra sin röst hörd.

— Stadsplanering, bostäder och relationer mellan generationerna: De senaste årens metoder och modeller för stadsplanering och bostäder har sällan tagit hänsyn till viktiga generationsrelaterade behov. Det gäller främst följande frågor:

— Den (positiva) utvecklingen att äldre bor kvar hemma längre, och utvecklingen av deras relationer med yngre generationer, barn och unga.

— Unga vuxna (studenter och yngre löntagare) tvingas dela bostäder som är avsedda för familjer och inte för detta ändamål.

— Möjligheterna att finna annat än segregerat och tillfälligt boende för familjer med sociala svårigheter.

— Vilken roll kan och bör den så kallade deltagandedemokratin spela för relationerna mellan generationerna?

3.2 EESK har beslutat att i form av rekommendationer behandla två aspekter av huvudämnet som kan bli föremål för ett samarbete mellan institutionerna om de så önskar.

3.2.1 **Yrkeslivets längd** är en av de frågor som bäst illustrerar de europeiska ländernas brist på klarsynthet och framförhållning när det gäller den utmaning som en åldrande befolkning innebär och som länge kunnat förutses.

3.2.1.1 Förkortade yrkeslivskarriärer innebär en ekonomisk, social och kulturell förlust. De förväntade effekterna, som arbetsdelning och ökad sysselsättning för unga, har uteblivit. I många länder har förkortade yrkeslivskarriärer uppfattats och använts som en reglering på kort sikt.

3.2.1.2 Både hos politiker, företag och bland allmänheten har fördomar och förutfattade meningar felaktigt lett till att äldre arbetstagare betraktats som relativt oförmögna att anpassa sig till utvecklingen inom teknik och ledarskapsmetoder, och på så sätt bromsat en produktivitetssökning.

3.2.1.3 Emellertid har det de senaste åren framkommit relevanta analyser, starka varningar och goda rekommendationer. Här skall understrykas den klarsynthet, kontinuitet och kvalitet som präglat kommissionens arbete i denna svåra fråga. Vi hänvisar också till OECD, ett stort antal forskningsinstitut, bransch- och arbetsmarknadsorganisationer och olika länders ekonomiska och sociala råd, som utfört relevanta arbeten på området.

3.2.1.4 Det finns i dag ett antal relativt väletablerade och välkända metoder för att ändra denna tendens. Dessa är bland annat att öka de äldre arbetstagarnas anställningsmöjligheter genom att vidareutveckla utbildningsmetoderna, att förbättra kvaliteten på arbetstillfällena och göra arbetstiderna mer flexibla för att skapa bättre balans mellan arbete och fritid, att inrätta arbetsgrupper bestående av arbetstagare i olika åldrar inom företag och förvaltningsorgan, att öka de äldre arbetstagarnas självförtroende, att öka åtgärderna för att bevara de äldre arbetstagarnas hälsa, att bättre planera karriären på lång sikt samt att anta gynnsamma bestämmelser i fråga om pension och beskattning.

3.2.1.5 Europeiska rådet har bland annat vid sina möten i Lissabon och Stockholm framhållit att man med hjälp av olika typer av incitament bör uppmuntra EU-medborgarna att frivilligt stanna kvar längre i arbetslivet.

3.2.1.6 Förutom i ett fåtal länder kan man dock konstatera följande:

- Skatte- och socialförsäkringssystemen samt kollektivavtalen och de avtal som ingås på företagsnivå är utformade på ett sådant sätt och innehåller sådana bestämmelser att de uttryckligen eller underförstått klart uppmuntrar till förtida pension.
- De målsättningar och föresatser som Europeiska rådet har presenterat vid sina möten är inte tillräckligt väl förankrade i de olika medlemsstaterna.

3.2.1.7 Alla är eniga om att det inte kommer att ske någon mirakulös omställning som skulle ändra den nuvarande tendensen och praxisen.

Vanans makt, företagets och förvaltningsorganets varierande art, storlek och kultur samt de normala och berättigade svårigheter som den sociala dialogen ställs inför innebär i detta fall, där man inte helt enkelt kan förespråka att de sociala rättigheterna avskaffas eftersom detta skulle leda till en katastrof, att det krävs övergripande och relativt komplicerade strategier för att åstadkomma den utveckling som önskas. Omställningen är oundvikligen en lång process, vilket är ytterligare en orsak till att man så fort som möjligt bör utforma och tillämpa dessa strategier.

3.2.2 **Kommittén uppmuntrar starkt gemenskapens politiska beslutsfattare** – det vill säga parlamentet och rådet – att arbeta tydligare, mer bestämt och aktivare i de medlemsstater som har valt eller utnämnt dem för att se till att det råder större samstämmighet mellan ord och handling. Detta bör sporra dem till följande åtgärder av gemensamt intresse för Europeiska unionen, som har tillkännagett ambitionen att bli en av världens ledande ekonomier:

- Att noggrant ange vilka bestämmelser i respektive lands nuvarande lagstiftnings- och avtalssystem som uttryckligen eller underförstått förhindrar en frivillig förlängning av arbetslivet.
- Att effektivare och i högre grad än i dag vidarebefordra välgrundade rekommendationer från kommissionen och se till att kommissionens direktiv tillämpas snabbare och med större beslutsamhet.
- Att vidta åtgärder för att informera, sporra och övertyga beslutsfattarna och arbetsmarknads- och branschorganisationerna samt att förbättra kommunikationen med medierna i respektive land.

3.2.3 **Återställande av balansen inom åldersstrukturerna i Europa:** I detta sammanhang behöver man endast påminna om de mycket alarmerande framtidsutsikter som framgår av ett flertal studier beträffande de följder som den sjunkande fertiliteten och nativiteten får för den demografiska situationen i Europeiska unionen: Det faktum att generationerna inte förnyas tillräckligt effektivt, vilket inte på något sätt kan uppvägas av invandringen, kan endast medföra att Europas globala ställning försvagas samt att det inom Europa uppstår ekonomiska och finansiella problem och större risk för oönskade splittringar och konflikter mellan generationerna.

3.2.3.1 Om man anser att återställandet av balansen inom åldersstrukturerna i EU-länderna bör vara ett mål på lång sikt, innebär detta att unionen måste se som sin uppgift att i högre grad uppmuntra nativiteten i medlemsstaterna och i detta syfte lägga större vikt vid dessa länders familjepolitik. Man kan inte klandra EU för att inte ha visat intresse för familjefrågor eftersom ministerrådet vid flera tillfällen har lagt fram förslag på detta område. De riktlinjer som fastställts på gemenskapsnivå är dock fortfarande ofullständiga, och målen är visserligen berättigade och intressanta, men mycket begränsade (!).

3.2.3.2 Att göra en större och bättre insats på detta område är uppenbarligen inte lätt, eftersom de olika medlemsstaternas politik på området är synnerligen oenhetlig, åtgärder som främjar nativiteten är dyra och det dessutom förekommer stora meningsskiljaktigheter bland både sakkunniga och beslutsfattare beträffande hur effektiva dessa åtgärder är. EESK anser dock att dessa faktorer, hur betydelsefulla de än är, inte kan rättfärdiga att EU-institutionerna fortsätter att i viss mån undvika denna fråga.

(!) Familjer med problem, barnomsorg, föräldradledighet osv.

3.2.3.3 Kommittén finner det önskvärt att EU-institutionerna fastställer en verklig strategi på detta område i vilken de olika aspekterna på frågan beaktas samt att EU-institutionerna sporrar medlemsstaterna att föra en familjepolitik som syftar till att på lång sikt återställa balansen inom åldersstrukturerna i EU:s medlemsstater.

3.2.3.4 EESK deltar gärna aktivt, så långt kommitténs resurser tillåter, i det arbete som ett sådant steg kräver, ifall man beslutar att ta det.

4. Slutsats

4.1 Samhällena i EU, liksom det europeiska samhälle som dessa har åtagit sig att tillsammans bygga upp, utsätts ständigt – såväl nu som i framtiden – för risken att det uppkommer sociala, politiska, etniska och kulturella splittringar. Vi måste göra allt som står i vår makt för att det inte också skall uppstå splittringar mellan generationerna.

4.2 De problem som orsakas av relationerna mellan generationerna är till sin natur långsiktiga. Detsamma gäller följaktligen också för lösningen på dessa problem.

4.3 Det stora antalet komplicerade faktorer på olika områden som måste beaktas utgör ingen ursäkt för att låta bli att utforma och utveckla en global, systematisk och föregripande strategi, eftersom realiteterna på detta liksom andra områden varken är fristående eller avskiljbara. Och man bör understryka att en bra hantering av problemen med relationerna mellan generationerna kan få mycket positiva ekonomiska konsekvenser.

Bryssel den 16 december 2004.

4.4 Även om man inte bör ha alltför bråttom och naturligtvis inte får bryta mot subsidiaritetsprincipen, bör varken Europeiska unionen eller dess medlemsstater ställa sig avvaktande eller inta en minimalistisk hållning.

4.5 Europeiska ekonomiska och sociala kommittén fäster stor vikt vid dessa frågor, som uppenbart får allt större uppmärksamhet men som ännu inte har fått den ställning som de förtjänar i medlemsstaternas och unionens politiska överväganden.

4.6 Det aktuella yttrandet utgör svaret på en utmaning, nämligen att bidra till en utveckling som i framtiden innebär mer samråd i fråga om denna mycket viktiga fråga, som förutsätter samordnade och varaktiga åtgärder av ett flertal aktörer och som kräver att de kortsiktiga intressena inte dominerar samt att det finns en fortlöpande och konstruktiv plan. **Ett nytt förbund mellan de olika generationerna inom Europeiska unionen måste gradvis ingås.** (1)

4.7 Yttrandet är på inget sätt slutgiltigt. Avsikten är inte att lägga fram färdiga lösningar, utan att inleda ett långsiktigt arbete som kommer att fortgå länge.

4.8 Kommittén rekommenderar att man i detta skede anordnar en offentlig debatt om detta omfattande ämne så fort detta är realistiskt möjligt. I konferensen skulle bland annat politiska beslutsfattare, företrädare för EU-institutionerna, det civila samhällets aktörer och sakkunniga delta. Kommittén åtar sig gärna rollen som initiativtagare till och organisatör av en sådan konferens.

4.9 Kommitténs åtaganden på detta omfattande område kan och bör ständigt ske i nära samarbete med de andra EU-institutionerna.

Europeiska ekonomiska och sociala kommitténs

ordförande

Anne-Marie SIGMUND

---

(1) I detta sammanhang bör man nämna det intresse som högnivågruppen för socialpolitikens framtid i ett utvidgat EU visade i maj 2004.